

Honoré de Balzac: *Goriot apó* – Társadalomkritika

Fehér Lónak valami különleges érzéke kellett, hogy legyen a pszichológiához (de már az is eszembe jutott, hogy állandó megfigyelés alatt állok), mert mindig olyankor jelent meg, amikor tényleg nagy szükségem volt rá. Mikor boldogultam magam is, vagy éppen érdekelt a téma, amiről írnom kellett, sohasem jött, de ezt nem is bántam.

Amikor viszont olyan témát adtak fel az iskolában, amivel nem tudtam mit kezdeni, előfordult, hogy nem csak egyszer, de többször is felbukkant, néha csak pár szót mondott, néha csak egy-két rávezető kérdést tett fel.

Arra azonban még sohasem volt példa, hogy ne ő maga jöjjön. Így esett, hogy amikor a *Goriot apó* fejelettervével vesződtem, és hirtelen egy bársonyosan puha lóorrot éreztem a vállamon, eléggé meglepődtem, amikor lelkes „Szia, Ló!” kiáltásomra egy szelíd hang felelt:

- Nem Ló vagyok, de szervusz.

- Nahát, Pej Kanca! Hogy vagytok?

- Köszönjük, jól – felelte szórakozottan. - Ló mesélte, hogy a francia irodalomról tanultok, és én megkértem, hogy azt hadd magyarázzam el én. Nagyon-nagyon-nagyon szeretem a francia irodalmat – mondta nyomatékosan.

- Hát, én nem – szögeztem le.

Nem tűnt túlzottan csalódottnak.

- Gondoltam. Sokan nem szeretik. Túlzottan sok benne a szerelem, a féltékenység, az intrika, legyen bár szó realista vagy romantikus művekről.

- Ló azt mondta, a kettő nem elkülöníthető.

- És milyen igaza volt! - Pej Kanca kezdett ugyanolyan lelkesnek tűnni, mint élete párja, a szemébe valami fanatikus ragyogás költözött, orrlukai kitágultak, és szorosra font, sűrű, hosszú farka lágyan lengett ide-oda, mintha nem létező legyeket hessegetne. - A legrealistább művek is romantikusak egy kicsit, de hiszen ez logikus. Nincs olyan mű, ami tisztán a valóságot mutatná, mint ahogy nincs olyan ember, aki tisztán a valóságot látja. Kinek is volt ez az életfilozófiája?

Kicsit utánagondoltam a dolgoknak.

- Schopenhauer – feleltem, és Pej Kanca bólintott.

- Tehát, mit kéne elmagyaráznom?

- Nem is tudom. Most éppen a *Goriot apó*t vesszük.

Pej Kanca, ha lehet még fokozni, még izgatottabb lett.

- Az egy tökéletes példa arra, milyen volt a francia realizmus. Mikor is írta Balzac?

- Ezernyolcszázharminc... valahányban...

- Ezernyolcszázharmincnégyben. Vagyis alig egy pár évvel a *Vörös és fekete* után. Nyilván emlékszel még a Stendhal-elemzésre, Ló mondta, hogy eléggé megszenvedtél vele ahhoz, hogy ne felejtsd el. És mégis, ha megnézed, van különbség a kettő között.

- Persze. Rastignac nem hal meg.

- Nem is tudod, milyen okosat mondtál! Rastignac nem hal meg, nem bukik el, pedig azért van vaj a fején. Olvastad a regényt?

- Igen.

- Mi az utolsó mondata?

- Nem tanultam meg kívülről az egészet! - csattantam fel, de rögtön meg is bántam. Sóhajtottam, és kicsit szelídebben hozzátettem: - Mindjárt megnézem. Tessék. „A Társadalom arcába vágott merész kihívás első tetteként Rastignac elment vacsorázni Nucingen bárónéhoz.”*

- Nos?

- Hát, nem is tudom – vakartam meg a fejemet. - Ez azért elég nagy erkölcsi bukta, ha engem kérdezel. Arra pedig emlékszem, hogy pár tíz oldallal korábban még pont Rastignac áradozott a tiszta lelkiismeret fontosságáról.

* Honoré de Balzac: *Goriot apó*, 1834. Lányi Viktor fordítása.

- Mégsem hal meg – nyalta meg a szája szélét Pej Kanca. - A *Vörös és fekete*ben Julien Sorel feladja az elveit, hidegvérrel megpróbálja megölni azt, akit egyébként elméletileg szeret, aztán a börtönben újra megtalálja a szenvedélyes szerelmet, és meghal. Rastignac félig-meddig feladja az elveit, félig-meddig ragaszkodik is hozzájuk, ingadozik karrier és eszmények között, beszélget Vautrinrel, aki egyébként egy meglehetősen romantikus figura a misztikusan sötét előéletével, beszélget Beauséant-néval, aki többek között azt tanácsolja neki, hogy tartson szeretőt, beszélget Goriot apóval, aki megint csak kicsit romantikus figurának számít a maga heves szenvedélyével. Rastignac gondolatait és döntéseit, ha megfigyeled, mindez befolyásolja, így aztán nem mondhatod rá, hogy fekete vagy fehér. Abszolút emberi figura.

- Értem – bólintottam, pedig nem mindent értettem. Pej Kanca ugyanis kissé hadart, így az információáradat egy része elúszott a fülem mellett. A lényegét azért felfogtam. - Tehát azt akarod mondani, hogy négy év alatt annyit fejlődött a realizmus Franciaországban, hogy míg Julien Sorel kicsit jéghegy-szerű – itt oldalra sandítottam, hogy érti-e, mit beszélek, hiszen a jéghegy-hasonlat Lótól származott -, Balzac főhősei már inkább dombocská jellegűek?

- Igen, pontosan erre gondoltam. Rastignac lankásan ívelő pályafutása sokkal jellemzőbb volt az akkori francia polgárookra, mint Julien Sorel hirtelen feltűnése és bukása. Bár én nem jéghegyet mondanék rá, hanem inkább üstököst, de a hasonlat lényegében mindegy.

- És Vautrin?

- Vautrin, mint említettük, inkább romantikus figura. Sokáig azt se tudja az olvasó, hogy ki fia-cikaja, de azt azért lehet tudni, hogy nem a legrokonszenvesebb alak a regényben. Szenvedélyesen vágyik a hatalomra, előszeretettel dirigál, és hideg logikával szemléli az életet. Illik rá a neve: Vasfejű. Jó pszichológus, és ha őszinték akarunk lenni, az erkölcsi felfogása nem sokban különbözik attól, amit Beauséant-né tanácsol Rastignacnak: az, hogy udvaroljon Victorine-nak a pénzéért, körülbelül ugyanazt jelenti, mint hogy tartson szeretőt.

- Ezek szerint ez is társadalomkritika?

- Naná, hogy az! Gondolj bele: ebben a regényben Balzac konkrétan kijelenti, hogy a bűnözők ugyanúgy gondolkodnak, mint az arisztokraták... vagy, ha pontosabban akarok fogalmazni, az arisztokraták ugyanúgy gondolkodnak, mint a bűnözők.

- Hát, ez elég kemény kritikának tűnik.

- Az is, bár kicsit jobban elrejtve, mint a *Vörös és fekete*ben. Azért persze észre lehet venni.

- Azt is tanultuk, hogy a *Goriot apó* egy regényciklus része.

- Ez így igaz – felelte Pej Kanca. - Nekem megvan otthon az egész *Emberi színjáték*, mind a kilencven-valahány kötet. Irtó érdekes. És persze, igazán jól csak akkor lehet elemezni ezeket a regényeket, ha melléjük teszed a regényciklus többi darabját is: Rastignac további sorsa például kedvezően alakul, tehát hiába a negatív végkicsengés a *Goriot apó*ban, a következő kötet arról számol be, hogy ez a módszer végső soron sikerre vezetett. Ezt persze, ha feleletben mondod, elég csak megemlíteni – tette hozzá, látva, hogy rögtön felkapom a tollamat. - Ha teljes munkát akarnál végezni, persze, legalább azt a tizennégy regényt el kellene olvasnod, amiben Rastignac is szerepel, de mivel csak egy egyszerű felelettervről van szó, nem életbevágó.

- Na, hála Istennek. Kérsz egy kis csokit?

- Igen, köszönöm. Hol is tartottunk? Ja, igen: társadalomkritika. Még valamit megfigyelhetsz a regényben, ami fontos – itt hatásszünetet tartott, és ha lett volna neki, bizonyára felemelte volna a mutatóujját – a párhuzamot a Vauquer-ház és a társadalom között. Három emelet, három réteg. És figyeld meg a lakókat. Kicsit... hogy is mondjam... be vannak skatulyázva, ne haragudj, most nincs rá jobb szavam.

- Kapiskálom – nyugtattam meg.

- Akkor jó – bólintott, de azért csak tovább magyarázta. - Vegyük például a klasszikus tanár-diák viszonyokat, az a legjobb példa erre. El tudod képzelni, hogy egy hozzád hasonló kölyök, már bocsánat, mondjuk, az egyik tanárral kezdjen el barátkozni?

Nos, ezen nem kellett sokáig agyalnom.

- El – vágtam rá. - Nézd meg a nővéremet. Biztos láttad már. Először azt hittem, hogy csak teszi az agyát, de aztán rá kellett jönnöm, hogy abszolút és tökéletesen komoly barátságot kötött nagyjából az egész tanári karral. Beleértve Sokolowski igazgató urat, gondolom, azért, mert mindketten nemzetiségiek, de mire tizedikes lett, Ketrin számára nem létezett Sokolowski igazgató úr, csak Janó bá, aztán most, hogy leérettségizett, már csak Janó, az első dolguk ugyanis az volt, hogy összetegeződtek. És mit gondolsz, ki tanítja angolra az ifjabbik Sokolowski fiút? Még hozzá, érdekes módon, heti nyolc alkalommal, néha a McDonald's-ban, néha pedig a kerületi olasz étteremben, esetenként a sarki gyorsétteremben, és Ketrin néha rózsacsokrot hoz haza, és ragyog, és lengyelül hadovál...

Nem kaptam azonnal választ, ezért oldalra sandítottam. Pej Kanca elandalodva nézett ki az ablakon, és a szemében szinte látni lehetett a kis rózsaszín szívecskéket.

- Hű – mondta végül. - Sok boldogságot nekik.

- Kösz, átadom – sóhajtottam. - Szóval, visszatérve az eredeti témához, el tudom képzelni, hogy a tanár-diák viszony csak az iskolában maradjon meg tanár-diák viszonynak. És igazság szerint nem látok benne semmi rosszat, amíg, persze, a suliban normális keretek között marad, mert hát, ugye, munkahelyen nem bratyizunk.

Pej Kancán látszott, hogy még nincs mind a két, bocsánat, négy lábával a földön. Biztosan az első közös legelészésére gondolt Fehér Lóval.

- Ez így van rendjén – jegyezte meg szórakozottan. - Én is így látom. Pontosan. Izé... - megrázta a fejét, mire a rózsaszín köd felszállt –, azt hiszem, Balzac is osztotta a véleményünket, bár azt sohasem tudhatjuk, hogy egy író éppen mire gondolt, amikor írt. Mivel azonban a beskatuyázás a regényben elég negatív dologként jelenik meg, tudod, a Vauquer-ház szobái, mint megannyi kis ketrec, te ide passzolsz, te meg amoda, szóval nyugodtan mondhatod, hogy Balzac kritikusan szemléli a társadalmi rétegek át-hi-dal-ha-tat-lan-sá-gát... éljen, kimondtam. Na, tudsz miről beszélni a legközelebi magyarórán?

- Persze! - bólogattam, és megmutattam neki a jegyzeteimet.

- Akkor jó. Még egyszer sok boldogságot Ketrinnek! - azzal kinyitotta az ablakot, és pontosan úgy, mint élete párja (na jó, talán kicsit kecsesebben), nekifutásból kirepült.

Egészen addig integettem neki, amíg el nem takarta a szemem elől egy kósza felhő.

Aztán bepakoltam a táskába, és felálltam, hogy megkeressem Ketrint – át akartam neki adni Pej Kanca üdvözlését.